

Anna Machnikowska

Zjazdy prawników polskich

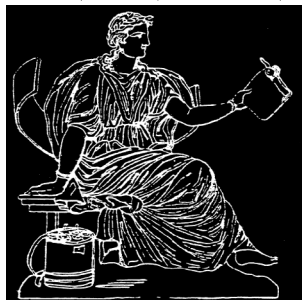
Palestra 50/5-6(569-570), 172-180

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KARTY HISTORII

Anna Machnikowska

Zjazdy prawników polskich

Planowany jesienią tego roku Kongres Prawników Polskich w Warszawie może stać się ważnym wydarzeniem dla wszystkich środowisk prawniczych. Wśród proponowanych tematów obrad rozważane są zagadnienia ustrojowe, udział prawników w życiu publicznym, kształcenie i etyka zawodowa oraz integracja europejska. Wskrzeszona po latach idea spotkań przedstawicieli nauki prawa, zawodów prawniczych, reprezentantów wielu instytucji skłania do krótkiego przypomnienia dziejów tej inicjatywy.

Zjazdy prawników, początkowo z udziałem ekonomistów, zainaugurowano w Krakowie w 1887 roku. Wspólne zebrania, łącznie siedem, kontynuowano w wolnej Polsce. Na ostatnim z nich, w 1922 roku w Poznaniu, podjęto decyzję o rozdzieleniu. Jednym z przejawów zawodowej solidarności prawników stało się dobrowolne, symboliczne opodatkowanie, ponawiane w przeddzień kolejnych zgromadzeń. Wsparcie finansowe nabierało szczególnego znaczenia wobec postępującej pauperyzacji darczyńców. Pierwotnie planowano pięcioletnie cykle zjazdowe, ostatecznie zebrano się trzykrotnie¹, w latach 1924, 1929 i 1936. Zjazd w Gdyni miał rozpocząć się 3 września 1939 roku. W skład komitetów organizacyjnych wchodził członkowie Stałej Delegacji Zrzeszeń i Instytucji Prawniczych, sekcji prawniczej Towarzystwa Prawniczego i Ekonomicznego oraz, używające gościny, władze uniwersyteckich wydziałów prawa miast, w których obradowano². Zaproszenia przyjmowali także reprezentanci uczelni czechosłowackich, francuskich, rumuńskich i państw bałtyckich. Zaniechano rozważanego początko-

¹ Planowany na 1934 rok zjazd w Krakowie, odbył się dwa lata później, częściowo w Katowicach. Miejsce kolejnego zjazdu – Gdynia, również nie odpowiadał ustaleniom pierwszych organizatorów, preferujących ośrodki uniwersyteckie.

² W przygotowaniach do zjazdów aktywnie uczestniczył, m.in. E. St. Rappaport, sekretarz generalny Stałej Delegacji Zrzeszeń i Instytucji Prawniczych oraz K. Fleszyński, członek Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów. Przewodniczącym komitetu organizacyjnego I Zjazdu był rektor Uniwersytetu Wileńskiego,

wo pomysł rozszerzenia kręgu uczestników na przedstawicieli zrzeszeń urzędniczych. Paradoksalnie, kwestia negatywnych konsekwencji znikomej obecności prawników w organach administracji państwowej i brak uznania profesjonalizmu owych nielicznych, pełniących w tym sektorze obowiązki pojawiała się w referatach ze wszystkich zjazdów³.

Nadrzędnym celem inicjatorów tego przedsięwzięcia stało się zintegrowanie całego środowiska w imię uniwersalnych wartości⁴. Przemiany na scenie politycznej II Rzeczypospolitej, różnice światopoglądowe, odmienne doświadczenia, a czasem sprzeczne interesy uczestników, zaznaczając swoje wpływy, nie zniekształciły przewodniej myśli spotkań. Dominowała idea poszukiwania rozwiązań kompromisowych, praktycznych i możliwych do wprowadzenia w ówczesnych warunkach; rozwiązań respektujących wolności obywatelskie. Różnica zdań dotycząca m.in. organizacji sądownictwa administracyjnego i rodzajów środków odwoławczych nie obejmowała dowodzonej powszechnie konieczności rozbudowy systemowych gwarancji praw jednostki. Zdecydowana większość dyskutantów dystansowała się również względem, nawiązujących do Konstytucji kwietniowej, wezwań do elitarnego solidaryzmu⁵, znoszącego sprzeczny z nową filozofią państwa „podmiotowy egoizm”⁶. W odpowiedzi akcentowano zasadę zrównoważonej ochrony dóbr prawnych, podobny ton pojawił się w komentarzach prasowych⁷. Dokumentacja zjazdów prawniczych wyraźnie ilustruje przeobrażenia ustrojowe lat międzywojennych, funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, sytuację środowisk prawniczych. Symboliczny tego przykład stanowi forma uczestnictwa Ministra Sprawiedliwości. Występujący w jego imieniu, na I Zjeździe, wiceminister zadeklarował gotowość wsparcia wszelkich działań legislacyjnych na rzecz wolności obywatelskich. W 1929 roku Stanisław Car apelował o współdziałanie w rozwoju

prof. A. Parczewski. Funkcję przewodniczącego komitetu organizacji II Zjazdu pełnił I. Koschembahr-Łyskowski, prof. Uniwersytetu Warszawskiego, a obrady plenarne prowadził dziekan wydziału prawa UW, prof. K. Lutostański. Komitetowi organizacyjnemu III Zjazdu przewodniczył E. Rappaport, a obradom plenarnym rektor Uniwersytetu w Poznaniu prof. A. Peretiatkowicz. Posiedzenia tego zjazdu odbywały się w gmachu Śląskich Technicznych Zakładów Naukowych, a aula Uniwersytetu Jagiellońskiego gościła tylko uczestników zebrania zamykającego spotkanie.

³ Sytuację prawników pracujących w organach administracji dobrze zilustrował na III Zjeździe w Katowicach prof. W. Malinak w referacie *Zagadnienie podziału władz w prawie państwowym nowoczesnym*, przytaczając dane o 10% udziale w tych instytucjach osób z wykształceniem prawniczym. Charakterystyczna dla całości kształtu zjawiska była również przytoczona opinia jednego z decydentów: „Gdyż jeżeli prawnik zaczyna mi tłumaczyć nawet najprostszą rzecz, to przestaję ją rozumieć.”; K. Fleszyński, *Czy prawnicy mogą rządzić państwem?*, *Głos Sądownictwa (GS)* 1937, nr 2, s. 91.

⁴ B. Wisznicki, „Dążąc do pogłębienia wiedzy prawniczej (...) do scementowania wszystkich wspólną ideą najlepszego wymiaru sprawiedliwości, przy stałym baczeniu na interes państwa, do podniesienia sądownictwa polskiego na najwyższy poziom, nie tylko broniąc jego praw, lecz także przypominając mu ciągle o ciążących na nim obowiązkach”; artykuł wstępny pierwszego numeru *GS* 1929, nr 1, s. 1.

⁵ A. Peretiatkowicz, *Polska deklaracja konstytucyjna z 1935 r.*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” (RPEiS) 1936, nr 4; A. Mycielski, *Rola jednostki w polskim systemie konstytucyjnym*, RPEiS 1939, nr 3.

⁶ Wystąpienie wicemarszałka Sejmu W. Makowskiego w 1936 r. na III Zjeździe; *Sprawozdanie z obrad III Zjazdu Prawników Polskich*, K. Matuszewski, RPEiS 1937, nr 1, s. 242.

⁷ K. Fleszyński, *Echa prasowe katowickiego Zjazdu Prawniczego*; *GS* 1937, nr 1, s. 8–11.

państwa. Siedem lat później, w transmitowanym przez radio i rozpowszechnionym w prasie codziennej przemówieniu, Witold Grabowski sformułował szereg zarzutów w stosunku do prawników, oskarżając ich o wadliwą pracę wymiaru sprawiedliwości i świadome zaniechanie zawodowych powinności względem polskiej racji stanu.

Krytycy zjazdów prawniczych wywodzili się nie tylko z kręgów władz, lecz także spośród samych jego współuczestników. Przypominając nadrzędny cel organizatorów tej inicjatywy, wskazywali na nieobecność w porządku obrad kluczowych zagadnień, przede wszystkim społecznymi i edukacyjnymi⁸. Grupa reformatorów pod przewodnictwem członków Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów domagała się debaty na temat radykalnej poprawy statusu materialnego prawników, zaniechania strategii rozwiązywania strukturalnych problemów poprzez fragmentaryczne, krótkookresowe decyzje, a przede wszystkim przez wprowadzenie w życie, wstrzymywanych z przyczyn politycznych, projektów unifikujących prawo cywilne. Zgłaszanych propozycji nie udało się w pełni zrealizować na forum zjazdowym, lecz większość z nich stała się tematem publikacji na łamach pism prawniczych.

I Zjazd Prawników Polskich odbył się w dniach 8–10 czerwca 1924 roku w Wilnie. Debatą toczyła się w perspektywie pierwszych ustrojowych rozstrzygnięć – Konstytucja marcowa przyznała wymiarowi sprawiedliwości status trzeciej władzy, sędziom liczne gwarancje niezawisłości, a obywatelom rozbudowany katalog praw, w tym sądową sankcję pozbawienia wolności i sądową kontrolę decyzji administracyjnych. Wiele innych kwestii pozostawało otwartych. Trwające w tym czasie prace Komisji Kodyfikacyjnej koncentrowały się na ustawodawstwie procesowym oraz organizacji sądownictwa i prokuratury. W trakcie obrad omawiano zarówno kwestie incydentalne, jak i zagadnienia przekrojowe, akcentujące newralgiczne elementy tworzonego wówczas intensywnie prawa⁹. W niedalekiej przyszłości fakt ów przywoływano jako zapomnianą wytyczną tej formy prawniczych zgromadzeń. Problematyka ustrojowa pojawiła się w wystąpieniach prezentujących istotę i zakres władzy Prezydenta RP, celowość funkcjonowania Trybunału Kompetencyjnego oraz w rozważaniach o potrzebie rewizji konstytucji, autorstwa prof. Antoniego Peretiatkowicza. Tezy trzeciego referatu publikowane wcześniej, a dotyczące wzmocnienia uprawnień głowy państwa, statusu senatu oraz odejścia od zasady proporcjonalności w ordynacji wyborczej wzbudziły poważne kontrowersje. Temat nowelizacji ustawy

⁸ III Zjazd Prawników Polskich, „Przegląd Notarialny” 1936, nr 22; K. Fleszyński, *Polskie Zjazdy Prawnicze*, GS 1938, nr 9, s. 657; S. Zawadzki, *Refleksje pozjazdowe*, „Współczesna Myśl Prawnicza” 1936, nr 11.

⁹ Referaty zaprezentowane na I Zjeździe Prawników Polskich w Wilnie: F. Bossowski, *W sprawie majątków zabranych po 1863 r.*; K. Bzowski, *Zwyczaj jako jedno ze źródeł prawa*; S. Car, *Istota i zakres władzy Prezydenta RP*; St. Ehrenkreutz, *O stanie dzisiejszym badań nad statutem litewskim*; S. Glaser, *W sprawie ekstradycji przestępców politycznych*; K. Głębocki, *Rozciągnięcie ustawodawstwa cywilnego obowiązującego w b. Królestwie kongresowym na inne ziemie b. zaboru rosyjskiego*; H. Konic, *Stan obecny ustawodawstwa cywilnego w Polsce*; K. Krzyżanowski, *Trybunał Kompetencyjny wedle konstytucji polskiej*; A. Mogilnicki, *Czy należy w przyszłej ustawie postępowania karnego wprowadzić apelację od wyroków sądów kolegiałnych wyrokujących bez udziału przysięgłych*; E. Neymark, *Zmiana grzywny na wypadek niemożności jej ściągnięcia*; A. Parczewski, *Rewizja czy kasacja*; A. Peretiatkowicz, *Zagadnienia rewizji konstytucji polskiej*; E. Rappaport, *Stan obecny ustawodawstwa karnego w Polsce*; A. Suligowski, *Prawo wyboru do ciał prawodawczych i do ciał samorządowych*; T. Wróblewski, *Przeżytki statusu litewskiego w prawie obowiązującym*; RPEiS 1924, nr 3.

zasadniczej powrócił w szerszym wymiarze na następnym zjeździe. Pomocne przy określeniu kierunku prowadzonych w tym czasie przedsięwzięć unifikacyjnych i wyborze szczegółowych rozwiązań stały się sprawozdania omawiające stan ówczesnego ustawodawstwa karnego i cywilnego oraz sformułowane na ich podstawie spostrzeżenia obradujących. Gorące polemiki charakteryzowały obrady sekcji karnej, w tym sprawy wskazania optymalnej struktury instancji sądowych i rodzajów środków odwoławczych. Niektóre z propozycji wkrótce straciły swą aktualność wskutek wydania stosownych przepisów, lecz znaczna część stanowiła punkt odniesienia debat i sporów prowadzonych w całym dwudziestoleciu międzywojennym. Odzwierciedleniem tego rodzaju ważkich tematów były opinie dotyczące prawa wyborczego do organów samorządu i parlamentu oraz postulat zastąpienia projektowanej apelacji rewizją. Pozytywnie oceniając przebieg debaty zjazdowej, komentatorzy przewidywali rozwinięcie jej wątków w nowo formowanym nurcie polityki prawa. Pochodną tych prognoz stała się trójszczeblowa struktura instancyjna procedury karnej, utworzenie Trybunału Kompetencyjnego, a także rozszerzenie kompetencji Prezydenta.

II Zjazd Prawników Polskich obradował w Warszawie od dnia 29 września do 2 października 1929 roku. W miesiącach poprzedzających jego otwarcie, referaty kierunkowe ogłoszono drukiem¹⁰, próbując zainicjować szerszą dyskusję środowiskową, dla której inspiracją mogły stać się także nowe fundamentalne akty prawa sądowego – prawo o ustroju sądów powszechnych i kodeks postępowania karnego, uchwalone w 1928 roku. W finalne stadium weszły także prace nad materialnym prawem karnym, prawem handlowym i prawem zobowiązaniowym. Zmianie uległa również sytuacja polityczna i jej doktrynalne tło. Wbrew oczekiwaniom organizatorów spotkanie zgromadziło niewielką, wobec planowanej, liczbę zainteresowanych, a większość uczestników przyjęła postawę pasywną. Za jedną z przyczyn tego stanu postrzegano dobór tematów i konstrukcję prezentowanych tez¹¹ oraz formułę posiedzeń, zawężającą aktywny udział innych, poza sprawozdawcami, członków sekcji. Możliwość prezentacji zdania odrębnego scedowano na pisemne zgłoszenie do protokołów publikowanych w pamiętnikach zjazdowych. Poruszone w przemówieniach inauguracyjnych wątki użyteczności społecznej tworzonego prawa wraz z przestrzeganiem techni-

¹⁰ Referaty ogłoszono w „Themis Polskiej”.

¹¹ Na zebraniu plenarnym przedstawiono referaty: S. Kutrzeby, *Idea wolności w historii konstytucji polskich*; W. Jaworski, *Rola romantyzmu w prawie* – pod nieobecność autora referat odczytano; F. Zoll, *O koncepcji podstawowej dla kodyfikacji prawa rzeczowego*; I. Koschembahr-Łyskowski, *O zagadnieniu międzynarodowego ujednostajnienia prawa o zobowiązaniach*; J. Glass, *O zagadnieniach przyszłej ustawy notarialnej*. W sekcji prawa państwowego referat *Czy należy utworzyć Radę Stanu i jak ją zorganizować* przedstawił J. Koczyński, a referat *Czy zaleca się szczególne postępowanie przy uchwalaniu w ciałach ustawodawczych kodeksów cywilnego i karnego?* – S. Posner. W sekcji prawa administracyjnego omówiono *Udział czynnika obywatelskiego w administracji państwowej* – B. Wasiutyński oraz *Sprawa rozbudowy sądownictwa administracyjnego* – M. Waśkowski. W sekcji prawa prywatnego wskutek nieobecności jednego z referentów – M. Allerhanda, przedstawiono referat B. Hełczyńskiego i koreferaty *O prawach mniejszości w spółkach akcyjnych*. W ostatniej z sekcji – prawa karnego zaprezentowano *Zakres zbierania dowodów w II instancji* – J. Jamontt oraz *Zagadnienie spędzania płodu w ustawodawstwie nowoczesnym* – S. Glaser; GS 1929, nr 11, s. 561–567; RPEIS 1929, nr 4, s. 1234–1240.

ki starannej legislacji¹² oraz postulaty propagowania obywatelskich postaw poprzez działania na rzecz wzmocnienia autorytetu instytucji prawnych nie uzyskały pożądanego wsparcia. Wyjątkiem była sekcja administratywistów, w skład której weszło najwięcej czynnie zaangażowanych w debatę prawników-praktyków, w tym sędziów Najwyższego Trybunału Administracyjnego. Kilka miesięcy wcześniej odbył się I Kongres Prawa Administracyjnego¹³, a omawiane wówczas kwestie zasadnie postrzegano jako kluczowe dla funkcjonowania całego systemu prawa. Wśród nich szczególną uwagę zwrócono na zagadnienia rozbudowy sądownictwa administracyjnego oraz obecności czynnika obywatelskiego w organach administracji państwowej. W obu wypadkach stan faktyczny pozostawał w sprzeczności z obowiązującą od ośmiu lat konstytucją. Większość dyskutantów stanowczo opowiedziało się za wzmocnieniem gwarancji praw obywatelskich w sferze administracji, popierając powołanie, obok już działających na ziemiach byłego zaboru pruskiego, niższych sądów administracyjnych. Rozbieżne stanowiska zarysowały się wokół tezy o nierównym poziomie kultury prawnej, determinującym odrębności lokalne, a w konsekwencji różne proporcje bezpośredniego udziału społeczeństwa w administracyjnych gremiach decyzyjnych. Jedną z koncepcji, sygnalizującą niebezpieczeństwo figuratywnego udziału laików w organach rządowych, preferowała inne rozstrzygnięcie systemowe, przekazujące część administracyjnych kompetencji samorządom. Z wcześniejszych dyskusji wśród reprezentantów nauki prawa administracyjnego¹⁴ pochodziła także inspiracja referatu poświęconego instytucji Rady Stanu. Uczestnicy spotkania dowodzili konieczności wzmocnienia instytucjonalnych gwarancji zgodności projektów aktów ustawodawczych z konstytucją oraz ich spójności z obowiązującym prawem. Podkreślano nieoczywiste dla decydentów związki między czynnościami prewencyjnymi, jakością legislacji, autorytetem państwa, kształtowaniem pożądaných społecznie postaw.

Tematykę obrad dwóch pozostałych sekcji: prawa prywatnego i prawa karnego zawężono do zagadnień drugoplanowych. Przedmiotem wystąpień cywilistów stała się wyłącznie poprawa sytuacji mniejszości w spółkach akcyjnych. Krytycy warszawskiego zjazdu przywoływali tę okoliczność jako dowód pomijania na forum dyskusyjnym spraw o fundamentalnym znaczeniu, często pozostających przez wiele lat bez rozstrzygnięcia, oraz tych kwestii, które doczekały się sformalizowania, nadal wzbudzały poważne kontrowersje. Akcentowano niezrozumiałą bierność wobec skali i rodzajów problemów wymagających natychmiastowego zaangażowania, w tym m.in. prawa małżeńskiego i rodzinnego, tak od strony rozważań teoretycznych, jak i politycznego gestu skonsolidowanego wsparcia środowiskowego. Postulatom reformatorów nie sprostał także referat plenarny o koncepcji kodyfikacji prawa rzeczowego. W podsumowaniach zjazdu wskazywano na lepszą świadomość i wiedzę uczestników o kierunkach rozwoju cywilnego prawa międzynarodowego niż prawa polskiego. Większą determinację wykazali niektórzy uczestnicy sekcji prawa karnego. Oba zaproponowane przez organizatorów tematy – karalność aborcji oraz postępowanie dowodowe przed sądem II instancji – nie skupiały uwagi większości jurystów. Ich oczekiwania koncentrowały się na pierwszych analizach skodyfikowanej procedury karnej oraz docelowo-

¹² „Działalność ustawodawcza (...) w równej mierze, co najmniej liczyć się musi z doświadczeniami zebranymi w drodze praktycznego stosowania ustaw”; J. Morawski, sędzia NTA, przemówienie na sesji plenarnej II Zjazdu Prawników Polskich, GS 1929, nr 11, s. 567.

¹³ I Kongres Nauk Administracyjnych, Poznań 20–23 marca 1929 r.

¹⁴ Na VI Zjeździe Prawników i Ekonomistów w Poznaniu.

wych rozwiązaniach projektu kodeksu karnego, przede wszystkim filozofii wymiaru kary. Spory wzbudzała również organizacja sądów orzekających w sprawach karnych, w tym kwestia wstrzymania rozbudowy sądów przysięgłych. Zainteresowani tymi zagadnieniami dyskutanci wykorzystali, jako pretekst do zainicjowania debaty o priorytetach polityki karnej, wystąpienie J. Jamontta poświęcone postępowaniu dowodowemu na etapie rozpoznawania środków odwoławczych. Większość zgromadzonych opowiedziała się za utrzymaniem instytucji apelacji, postulując jednak ograniczenie zakazów dowodowych, postrzeganych jako naruszenie zasady bezpośredniości, warunkującej poszukiwanie prawdy materialnej. Adwersarze, przede wszystkim reprezentanci Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów, twierdzili, iż realizacja ustawowych gwarancji rzetelnego procesu uformowana przez kodeks w układzie trójinstancyjnym może funkcjonować tylko przy zwiększeniu liczby sędziów i poprawie ich sytuacji zawodowej. Niedostrzeżenie tych zależności i próby rozwiązywania strukturalnych problemów w drodze przepisów przejściowych przekazujących składom jednostkowym prowadzenie postępowań przypisanych kompletom kolegialnym uznano za niedopuszczalne odstępstwo ustrojowe. Praktycy sygnalizowali, iż jest to kluczowy problem wymiaru sprawiedliwości. Tematyczną nieobecność w programach zjazdów zagadnień związanych ze statusem sędziego, prokuratora i adwokata oceniano jako niewykorzystaną szansę wzmocnienia stanowiska reformatorów zmierzających do zdecydowanej poprawy funkcjonowania całego systemu prawa¹⁵.

III Zjazd Prawników Polskich rozpoczął się w Katowicach w dniu 5 listopada, a zakończył 8 listopada 1936 r. w Krakowie. Napłynęło zdecydowanie więcej zgłoszeń potwierdzających chęć uczestnictwa, do każdego kierunkowego zagadnienia nadesłano po kilka referatów. Większe zaangażowanie merytoryczne odnotowano w środowiskach przejawiających dotychczas niewielkie zainteresowanie tego rodzaju spotkaniami. Porządek tematyczny kształtowano pod kątem zasad uchwalonej rok wcześniej Konstytucji kwietniowej¹⁶. Nową filozofię państwa i prawa, wyraźnie akcentowaną przez autorów niektórych wystąpień, przyjęto z dystansem, podtrzymując w trakcie dyskusji charakter postulatów wysuniętych w czasie I Zjazdu. Symptomatyczną różnicę stanowisk odnotowano w debacie nad tezami referatu o zaniku racjonalnych przesłanek systemu trójpodziału władz, ze względu na wykształcenie naturalnych warunków współdziałania wszystkich organów państwa jako prostej konsekwencji solidaryzmu. Inny pogląd reprezentowała większość uczestników sekcji prawa administracyjnego. Ponowiono, stojące w opozycji do Konstytucji kwietniowej, wezwa-

¹⁵ Podsumowując przebieg zjazdu, wskazywano w przyszłości na konieczność „szerokiego ujęcia problemów prawno-państwowych, siewu nowej myśli prawniczej, realizacji romantyzmu w prawie”; K. Fleszyński, *Po II Zjeździe Prawników Polskich*, GS 1929, nr 10, s. 454.

¹⁶ Referat inauguracyjny *Polska deklaracja konstytucyjna z 1935 r.* wygłosił A. Pretiatkowicz; sprawozdawcami innych referatów byli: sekcja prawa państwowego – *Sejm i Senat w konstytucji polskiej 1935*, M. Starzewski, C. Berezowski; *Zagadnienie podziału władz w prawie państwowym nowoczesnym*, A. Deryng, W. Maliniak; sekcja prawa administracyjnego – *Wytyczne dla prawa administracyjnego w konstytucji polskiej 1935*, R. Hausner, T. Bigo; *Potrzeba uporządkowania i kodyfikacji prawa administracyjnego*, S. Urbanowicz, L. Krajewski; sekcja prawa prywatnego – *Odpowiedzialność dziedzica za długi spadkowe*, Z. Nagórski, Z. Hahn; *Karteles*, A. Kielski; sekcja prawa karnego – *Ustawowy a sędziowski wymiar kary*, J. Wróblewski, S. Walfisz; *Postulaty reformy procesu karnego*, M. Niedzielski, K. Łada; RPEIS 1937, nr 1, s. 242–249.

nie do rozbudowy instytucji kontrolujących działalność organów państwowych¹⁷. W ocenie obradujących, istniejące gwarancje praworządności powinny być zostać dopełnione poprzez kodyfikację rozproszonego i częściowo niespójnego prawa administracyjnego. Respektując ustrojowy prymat dobra powszechnego, określanego mianem interesu publicznego, domagano się zachowania – poprzez szereg rozwiązań systemowych – stanu zbliżonego do równowagi pomiędzy wartościami zbiorowymi a indywidualnymi¹⁸. Prawo, w zgodnych opiniach większości uczestników zgromadzenia, postrzegano przede wszystkim od strony infrastrukturalnej (funkcja usługowa, pomocnicza) akcentując także jego stronę kreatywną.

Największe zainteresowanie i emocje wywołały prace sekcji prawa karnego poświęcone ustawowemu wymiarowi kary i reformie procedury. Obie referowane kwestie skupiły w sobie niczym w soczewce istotę prowadzonych w drugiej połowie lat trzydziestych sporów wokół polityki karnej. Kodeksowa zasada indywidualizacji kary stopniowo traciła zwolenników na rzecz prewencji ogólnej. Rosnącej liczebności grupy oponentów sprzyjała zróżnicowana argumentacja zarzutów wobec treści ustawowej dyrektywy. Argumentowano, iż ograniczony kontakt oskarżonego ze składem orzekającym oraz brak profesjonalnego przygotowania sędziów do weryfikacji ustawowych przesłanek rodzaju i rozmiarów sankcji prowadzi do zjawiska fikcji prawnej. Inni adwersarze powoływali się na motywacje doktrynalne, domagając się zmiany priorytetów dóbr chronionych. Pierwsze miejsce przyznawano w tych wystąpieniach kategoriom zbiorowym zastępującym, nieuzasadniony w ocenie autorów, „egoizm prawa podmiotowego”¹⁹. Konsekwencją tych rozważań stały się hasła zaostrezenia kar, postrzegane jako skuteczny mechanizm bezpieczeństwa społecznego. Orzecznictwo sądów uznane za zbyt liberalne krytykowali zarówno przedstawiciele ministerstwa sprawiedliwości, jak i młodzi prawnicy. Równolegle kontynuowano, wywodzące się z I Zjazdu, spory o system środków zaskarżenia i strukturę instancyjną sądów. Ponownie nieznaczną przewagę utrzymali obrońcy *status quo*, proponując jedynie nieznaczne modyfikacje postępowania dowodowego przy rozpoznawaniu apelacji. Kontrowersje wywoływało nie tylko końcowe stadium postępowania, lecz także postępowanie przygotowawcze. Grupa prawników zdecydowanie opowiadała się za zniesieniem śledztwa lub zmianą jego charakteru poprzez nadanie prokuratorowi statusu samodzielnego gospodarza czynności poprzedzających rozprawę. Prezentowana, przede wszystkim przez prokuratorów, koncepcja nie uzyskała jednak powszechnej akceptacji, ze względu na traktowanie przez część obradujących obecności sędziego we wstępnej fazie sprawy karnej, decydującej m.in. o tymczasowym pozbawieniu wolności, jako gwarancji praw obywatelskich. Wszystkich dyskutantów połączył, tradycyjny w historii spotkań, postulat urzeczywistnienia, zawieszonych przepisami przechodnimi, zasady kolegialnego prowadzenia postępowania w sądach okręgowych. Pozytywny ton komentarzy o przebiegu obrad zmieniał się przy sprawozdaniach z prac sekcji prawa prywatnego. Problematyka zgłoszonych referatów – kartele i jedna z instytucji prawa spadkowego – nie mogła przyczynić się do rozwiązania narastających sporów wokół stosunków cywilno-

¹⁷ K. Matuszewski, *Sprawozdanie z III Zjazdu Prawników Polskich*; RPEiS 1937, nr 1, s. 245–249.

¹⁸ Dyskutanci wyrażali troskę, by „prawo administracyjne, uwzględniając na pierwszym miejscu interes publiczny, liczyło się (...) ze sferą uprawnień prywatnych, zabezpieczając obywatelom możliwości prawne dla ich inicjatywy i indywidualnej, twórczej pracy”, *Sprawozdanie z III Zjazdu w Katowicach*, GS 1937, s. 57–58.

¹⁹ K. Matuszewski, *Sprawozdanie z III Zjazdu Prawników Polskich*; RPEiS 1937, nr 1, s. 242.

-prawnych. Spotkanie w Katowicach nie wytyczyło nawet kierunków rozwoju planowanej kodyfikacji.

Zjazdy prawników polskich były także okazją do spotkań towarzyskich. Najbardziej rozbudowany program integracyjny przygotowali organizatorzy w 1929 roku. Obok przedstawienia w operze, dwóch rautów wydanych przez władze stolicy i Ministra Sprawiedliwości oraz bankietu w hotelu Bristol, członków prezydium zjazdu i gości zagranicznych przyjął na audiencji Prezydent RP. Krytyczny ton komentarzy oceniających merytoryczny dorobek warszawskiego kongresu oraz mała liczba jego uczestników skłoniły inicjatorów następnego zjazdu do ograniczenia sfery rozrywkowej. Propagując III zjazd w Katowicach, wielokrotnie akcentowano skromny wymiar dodatkowych imprez, dostosowany do pogarszającej się sytuacji ekonomicznej większości prawników. Podkreślano m.in. brak konieczności strojów wieczorowych na planowanym przedstawieniu teatralnym – „Wyzwolenie” S. Wyspiańskiego i popołudniowym spotkaniu przy kawie, sygnalizowano obniżenie i zróżnicowanie wysokości składek, a nawet przyznanie przez Ministra Komunikacji specjalnej pięćdziesięcioprocentowej zniżki na bilety kolejowe.

Inaugurację ostatniego z przygotowywanych zjazdów planowano na dzień 3 września 1939 roku w Gdyni. Organizatorzy czwartego ogólnopolskiego spotkania prawników projektowali rozbudowę forum dyskusyjnego, wprowadzając do programu obrad kilka aktualnych, a zarazem kontrowersyjnych w ówczesnej rzeczywistości zagadnień doktrynalno-normatywnych. Dialog miał być prowadzony wokół kwestii o charakterze ustrojowym, w tym roli jednostki w polskim systemie konstytucyjnym i roli prawnika w administracji państwa. Istotne dla prowadzonej u schyłku lat trzydziestych polityki prawa były także problemy ujęte w innych referatach, m.in. o środkach prawno-karnych na tle wzrostu przestępczości oraz o zasadzie niepodzielności gospodarstw rolnych jako inicjatywie zmierzającej do poprawy struktury agrarnej. Autorzy wystąpień formułowali nie tylko własne stanowiska, lecz także składali sprawozdania z nadesłanych wcześniej na ich ręce opinii innych prawników. Ten rodzaj korespondencyjnej wymiany poglądów zwiększał grono osób zaangażowanych merytorycznie w prace zjazdu, syntetyzując jego dorobek. W prasie publikowano m.in. apele do całego środowiska prawniczego o nadsyłanie informacji i spostrzeżeń związanych z funkcjonowaniem sądownictwa karnego i systemu penitencjarnego²⁰. Rozszerzeniu kręgu uczestników sprzyjało także powołanie dwóch nowych sekcji – prawa społecznego i historii prawa polskiego. W pierwszej z nich uwagę skupiała kwestia postulowanej kodyfikacji prawa pracy i ubezpieczeń społecznych. Postępująca unifikacja tej sfery i utworzenie w przededniu zjazdu sądów ubezpieczeń społecznych i Trybunału Ubezpieczeń Społecznych, kształtowały kolejny element systemu prawa. Obrady drugiej sekcji mogły przyczynić się do rozstrzygnięcia niektórych wątpliwości powstałych na tle narastających sporów o źródła i kierunek prac ustawodawczych II Rzeczypospolitej. Konsekwencją stawianych, w czasie III Zjazdu w Katowicach, zarzutów o zbyt szerokim wykorzystaniu rozwiązań obowiązujących w innych państwach stał się postulat powrotu do narodowej tożsamości²¹. Przykłady

²⁰ Odezwa SSN K. Bzowskiego i adwokata M. Niedzielskiego, sprawozdawców sekcji prawa karnego; RPEiS 1939, nr 1, s. 228.

²¹ Głosy o konieczności obrony polskiego prawa przed wpływami obcego ustawodawstwa pojawiły się na III Zjeździe w 1936 roku. E. St. Rappaport postulował powołanie sekcji historycznej oraz utwo-

niemieckiej i włoskiej legislacji przywoływano na poparcie tezy o możliwości kreowania prawa autonomicznego. Część teoretyków sygnalizowała jednak ograniczony zakres tych poszukiwań w perspektywie historycznej. W ich ocenie, prawo odpowiadające hasłom reformatorów należało budować od podstaw. Proponowany temat wystąpienia prof. Adama Vetulaniego „Elementy obce i rodzime w rozwoju prawa polskiego” zakreślał ramy tej dyskusji. Wybór miejsca zjazdu wpłynął również na uwzględnienie lokalnej specyfiki. Do wartych omówienia zagadnień wkomponowano dziedziny związane z gospodarką transportową, morską, rzeczną i lotniczą²². Ostatnie prace organizacyjne zjazdu w Gdyni prowadzono na przełomie lipca i sierpnia 1939 roku, prognozując „wielkie wydarzenie społeczno-naukowe w życiu naszego prawnictwa”²³.

W Polsce Ludowej idea kontynuacji spotkań wszystkich środowisk prawniczych nie doznała się realizacji. Ich tradycje, częściowo nadal obecne na cyklicznych zgromadzeniach reprezentantów świata uniwersyteckiego, nie mają uniwersalnego charakteru, ograniczając się do zjazdów przedstawicieli poszczególnych dziedzin nauki prawa. Korporacje prawnicze zrezygnowały z tej formy debaty, a do wymiany myśli i doświadczeń między teoretykami a praktykami dochodzi przy innych okazjach. Podjęta przez Naczelną Radę Adwokacką inicjatywa Kongresu Prawników Polskich warta jest ze wszelkich miar zainteresowania i wsparcia.

zenie Akademii Prawa Polskiego; K. Fleszyński, *Dookoła prawa*, GS 1936, nr 12, s. 918; J. Poznański, *Ku czemu dążyć*, „Współczesna myśl prawnicza”, 1936, nr 8–9.

²² Projektowane na IV Zjazd Prawników Polskich w Gdyni referaty: *Rola jednostki w polskim systemie konstytucyjnym*, C. Berezowski, A. Mycielski; *Rola prawnika w administracji Państwa*, S. Urbanowicz, R. Hausner; *Wzrost przestępczości a prawnokarne środki zaradcze*, K. Bzowski, M. Niedzielski; *Rola i uprawnienia pokrzywdzonego w procesie karnym*, W. Wolter, A. Berger; *Wytoczne polskiego prawa morskiego i rzecznoego*, J. Sułkowski, W. J. Pawłowski; *Wytoczne polskiego prawa lotniczego prywatnego*, L. Babiński, T. Halewski; *Niepodzielność gospodarstw wiejskich*, A. Chełmoński, S. Breyer; *Elementy obce i rodzime w rozwoju prawa polskiego*, A. Vetulani, J. Adamus; *Zagadnienia kodyfikacji polskiego prawa społecznego*, Z. Zalewski, T. Orlewicz; *Obowiązki pracodawcy wobec pracownika*, S. Mateja, F. Bocheński; GS 1939, nr 4, s. 348.

²³ Komunikat o przygotowaniach do zjazdu w Gdyni, GS 1939, nr 2, s. 169.